

зміг користуватися плодами політичного лавірування протягом тривалого часу. У конфлікті з маркграфом Альбрехтом Бранденбурзьким, який захопив низку франконських територій, у битві під Зіверсгаузенем 9 липня 1553 р. Моріц отримав смертельне поранення і за два дні пішов із життя [8, с. 156].

Отже, політика Моріца Саксонського напередодні, під час «Князівської війни» та по її завершенні створила умови для подальшого утвердження курфюршества Саксонського як ранньоабсолютистської земельної держави, що стала відігравати активну роль у міжнародних відносинах. Діяльність Моріца виявила необхідність формування політичних союзів як на імперському, так і на загальноєвропейському рівні. Укладання Пассауського договору, принципи якого були закріплені створенням Гейдельберзького альянсу і підписанням Егерської угоди, засвідчило можливість порозуміння між євангелічними та католицькими правителями. Виснаженість німецьких земель наслідком тривалої конфесійно-політичної боротьби вимагала подальшого пошуку практичних заходів для досягнення такого порозуміння. У ситуації, коли ані лютеранське, ані католицьке угруповання не мали вирішальної переваги над супротивником, щоб силоміць нав'язати йому власні умови розв'язання конфлікту, єдино можливим варіантом дотримання міцного миру у Священній Римській імперії постав конфесійний компроміс.

Список використаних джерел

1. Бецольд, Ф., 1900, 'История Реформации', Т.2. СПб.: Изд. Л. Ф. Пантелеева, 390 с. // Betzold, F., 1900, 'Istoriya Reformacii (The History of the Reformation)', Т.2. SPb.: Izd. L. F. Panteleeva, 390 s.
2. Ивонин, ЮЕ., 1994, 'Мориц Саксонский и загадки его политики', Ивонин Ю. Е. Императоры, короли, министры. Политические портреты XVI века. Исторические очерки, Днепропетровск: Изд-во ДГУ, с.116–128. // Ivonin, YuYe., 1994, 'Moric Saksonskij i zagadki ego politiki (Moritz of Saxon and the riddles of his policy)', Ivonin, YuYe. Imperatory, koroli, ministri. Politicheskie portrety XVI veka. Istoricheskie ocherki (Emperors, kings, ministers. Political portraits of the XVI century. Historical essays), Dnepropetrovsk: Izd-vo DGU, s.116–128.
3. Прокопьев, АЮ., 2008, 'Германия в эпоху религиозного раскола. 1555–1648', СПб.: Изд-во С.-Петербург. ун-та, 483 с. // Prokop'ev, AYu., 2008, 'Germaniya v epohu religioznogo raskola. 1555–1648 (Germany in the age of religious schism)', SPb.: Izd-vo S. Peterb. un-ta, 483 s.
4. Таценко, ТН., 2011, 'Центральные органы управления в немецких территориальных государствах XVI в.' Властиные институты и должности в Европе в Средние века и раннее Новое время, М.: КДУ, с.187–210. // Tascenko, TN., 2011, 'Central'nye organy upravleniya v nemeckih territorial'nyh gosudarstvax XVI v. (Central administrative bodies in German territorial states of the 16th century)' Vlastnye instituty i dolzhnosti v Evrope v Srednie veka i rannee Novoe vremya (Power institutions and positions in Europe in the Middle Age and early Modern Age), М.: КДУ, с.187–210.
5. 'Der Ausgang des "Fürstenkriegs": Passauer Vertrag 1552', 2001, Deutsche Geschichte in Quellen und Darstellung, R. A. Müller [Hrsg.], Bd. 3, Stuttgart: Reclam, s.464–466.
6. Brandt, K., 1979, 'Reformation und Gegenreformation', Frankfurt am Main: Societäts-Verlag, 556 s.
7. Groß, R., 2007, 'Die Wettiner', Stuttgart: Kohlhammer, 324 s.
8. Hauschild, W.-D., 2005, 'Lehrbuch der Kirchen- und Dogmengeschichte', Bd. 2. Gütersloh: Chr. Kaiser / Gütersloher Verlagshaus, 978 s.
9. Herrmann, J., 2006, 'Die Verhandlungen in Passau und der Passauer Vertrag', Politische Korrespondenz des Herzogs und Kurfürst Moritz von Sachsen, J. Herrmann, G. Wartenberg, C. Winter [Hrsg.], Bd. 6, Berlin: Akademie-Verlag, S. XXI–XXIV.
10. Issleib, S., 1907, 'Moritz von Sachsen als evangelischer Fürst. 1541–1553', Leipzig: Barth, 214 s.
11. Jung, MH., 2012, 'Reformation und Konfessionelles Zeitalter (1525–1648)', Göttingen: Vandenhoeck und Ruprecht, 288 s.
12. Junghans, H., 1996, 'Martin Luther und Wittenberg', München; Berlin: Koehler und Amelang, 222 s.
13. Kroll, F.-L., 2014, 'Geschichte Sachsens', München: Beck, 128 s.
14. Leppin, V., 2008, 'Die Wittenberger Reformation und die Prozess der Transformation kultureller zu institutionellen Polaritäten', Stuttgart; Leipzig: Hirzel, 45 s.
15. Menzhausen, J., 2014, 'Kulturgeschichte Sachsens', Leipzig: Seemann Henschel, 344 s.
16. Oldecop, J., 1891, 'Chronik des Johan Oldecop', Tübingen: Laupp, 720 s.
17. 'Politische Korrespondenz des Herzogs und Kurfürst Moritz von Sachsen', 2006, J. Herrmann, G. Wartenberg, C. Winter [Hrsg.], Bd. 6, Berlin: Akademie-Verlag, LIX, 1253 s.
18. Smolinsky, H., 1990, 'Albertinisches Sachsen', Die Territorien des Reichs im Zeitalter der Reformation und Konfessionalisierung. Land und Konfession 1500–1600, Bd. 2, Münster: Aschendorff, s.8–33.
19. Stupperich, R., 1960, 'Melanchthon', Berlin: G. Reiner Verlag, 320 s.
20. Wartenberg, G., 1989, 'Die Entstehung der sächsischen Landeskirche von 1539 bis 1559' Das Jahrhundert der Reformation in Sachsen, Berlin: Evangelische Verlagsanstalt, s.67–90.
21. Wartenberg, G., 2006, 'Das Verhältnis zu den Ernestinern Wartenberg', Politische Korrespondenz des Herzogs und Kurfürst Moritz von Sachsen, J. Herrmann, G. Wartenberg, C. Winter [Hrsg.], Bd. 6, Berlin: Akademie-Verlag, S. XXIX–XXXII.
22. Winter, C., 2010, 'Sachsen als europäische Großmacht? Moritz von Sachsen als Führer der Opposition gegen Kaiser Karl V', Denkströme, H. 4, s.105–120.
23. Winter, C., 2006, 'Die Zusammenarbeit mit den Fürsten des Heidelberger Bundes', Politische Korrespondenz des Herzogs und Kurfürst Moritz von Sachsen, J. Herrmann, G. Wartenberg, C. Winter [Hrsg.], Bd. 6, Berlin: Akademie-Verlag, S. XL–XLIII.

Karikov S. A., Candidate of Historical Sciences, Associate Professor, Associate Professor of Department of Social and Humanitarian Disciplines, National University of Civil Defense of Ukraine (Ukraine, Kharkiv), karikov.nuczu@gmail.com, orcid.org/0000-0001-5121-4103

The influence of the Elector Moritz of Saxon' policy at the events of «Princely War»

The Elector Moritz of Saxon' political activity is considered. The peculiarities of Moritz' policy in connection with the events of the «Princely War» in 1552 are analyzed. It is established that the actions of Moritz contributed to the further consolidation of the Electorate of Saxony as a land state of the early Modern Age.

Keywords: Elector Moritz of Saxon, «Princely War», confessionalization, Reformation, the Electorate of Saxony.

* * *

УДК 94:321.1(=367:430)«08/09»

Вацеба Р. М.,

магістр історії, аспірант кафедри історії середніх віків та візантиністики, Львівський національний університет ім. Івана Франка (Україна, Львів), rvatseba@gmail.com

Північні велети у IX–X ст. і формування політичних інституцій Лютицького союзу

Розглянуто проблематику генези політичного устрою Лютицького союзу. Мета дослідження полягала у вивченні управлінських інституцій лютичів за писемними джерелами X–XI ст. і відстеженні передумов їхнього виникнення в особливостях суспільно-політичного та економічного розвитку велето-лютицьких земель попереднього періоду. Показано, що криза північнослов'янського суспільства наприкінці IX – у першій половині X ст. і пов'язане з нею руйнування складніших етно-потестарних структур в ареалі формування пізнішого Лютицького союзу були зумовлені занепадом норманських торгово-ремісничих центрів у Менціні-Гьорке та Ростоді-Діркові, який доповнився серією поразок у військових конфліктах 929–955 рр. Проаналізовано принципи функціонування віча у Репті-Радогоці. Лютицький союз середини X – початку XI ст. типологізовано як вождівську конфедерацію з аристократичним устроєм, що складалася з великої кількості відносно автономних областей-князівств.

Ключові слова: північні велети, редарі, Лютицький союз, Полаб'я, балтійська торгівля, еміорії, вождівська конфедерація.

У період, коли на землях більшості слов'янських народів розвивалися ранні держави, 4 лютиські племена: редарі, толенси, черезп'яни і хижани [6, р. 165] сформували у північно-східній частині Полаб'я утворення з колективним принципом управління, яке до кінця свого існування характеризувалося відсутністю одноосібної князівської влади і дружинної організації. Осмислення явища появи Лютиського союзу у ранньосередньовічній Європі X–XI ст. неминуче приводить до питання, чому траєкторія політико-інституційного розвитку 4-х названих племен настільки відрізнялася від типових процесів у задокументованих слов'янських суспільствах цього періоду. Вочевидь, відповідь слід шукати у IX ст.

Тут, однак, виникає ще одна наукова проблема. До 90-х рр. X ст.¹ лютичі були відомі авторам західноєвропейських джерел як велети-вільці [3, р. 85; 6, р. 165; 27, с. 6], а цей етнонім охоплював значно більший ареал, включно з землями підкореного Генріхом I Птаголовом та Оттоном I Великим Гаволяно-Стордорянського князівства [27, с. 16–17, 21]. Щодо періоду між 789–м і 823–м рр. франкські аннали засвідчують існування у вільців відносно сформованого інституту верховного князя [3, р. 85, 87; 2, р. 77–78; 4, р. 160; 9, р. 627; 53, с. 68; 12, с. 57–58; 27, с. 4; 25, с. 118–119]. Проте, чи торкається ця інформація території формування пізнішого Лютиського союзу, тобто, північновелетських земель, як це стверджували Вільгельм Богуславський [19, с. 29], Александр Гільфердинг [57, с. 231], Казімеж Ваховський [53, с. 77], Макс Батхе [13, с. 4, 27, 32], Раймунд Ернст [26, с. 144], Вольфганг Фрітце [27, с. 5], Оскар Косман [33, с. 466; 24, с. 44], Гинек Булін [22, с. 15], Владімір Прохазка [44, с. 224, 226] та Казімеж Мислінський [41, с. 143], чи – лише політичного утворення в басейні р. Гаволи (південновелетські землі), як доводили Герберт Людот [40, с. 15], Ежи Налела [42, с. 221; 43, с. 69–91], Лотар Дралле [24, с. 57–58] і Герард Лябуда [35, с. 96–97]², достеменно не відомо.

Відповідно і оцінка внутрішньополітичного розвитку північних велетів між другою третьою IX і серединою X ст. в історіографії є дуже суперечливою. На думку Казімежа Ваховського, Освальда Бальцера, Юзефа Відаєвича, Генрика Ловм'янського, Гинка Буліна, Александра Салівона і Генріха Санчука, котрі приймали локалізацію згаданого під 789 р. осередку велетського князя Драговіта на півночі, в басейні р. Пене, між 839–м і 929–м рр. тутешнє суспільство пережило глибоку внутрішню кризу [53, с. 69, 79; 12, с. 59; 54, с. 13; 39, с. 266; 22, с. 28; 59, с. 54], що супроводжувалася занепадом великокнязівської влади, поєднаним з упадком племінних князів [53, с. 69, 79] і політичною децентралізацією [60, с. 202–203]. Натомість прихильник концепції Налепи-Людата – Зигмунт Суловський стверджував, що висновок про глибоку кризу і демократизацію устрою у велетів є лише наслідком відсутності необхідного розмежування інформації про два різні політичні утворення, щодо

яких джерела використовують ту саму назву [48, с. 59; 50, с. 157]. Чотири північновелетські племена з басейну р. Пене, за його словами, вже від початку IX ст. мали республіканський устрій, в той час, як у велетів-гаволяно-стордорян від кінця VIII до середини XII ст. існувала князівська влада [48, с. 59].

Існують і змішані комбінації поглядів. Так, зокрема, Адам Турашевич, котрий схилився до локалізації князівства Драговіта на півдні, в басейні р. Гаволи, пояснював пізніше «відокремлення від гаволяно-стордорян 4-х племен з-над р. Пене і утворення ними власної держави з демократичною формою правління» загадковою загальновелетською революцією [52, с. 41]. З іншого боку, серед істориків, котрі розміщували князівство Драговіта в басейні р. Пене, гіпотезу революційних змін в суспільно-політичному розвитку північних велетів відкидали Манфред Гелльман і Казімеж Мислінський. В основі їхніх поглядів лежало переосмислення попередніх уявлень про політичний устрій Лютиського союзу кінця X – першої половини XI ст. Німецький дослідник, зокрема, вважав, що перетворення зводилися тут лише до ліквідації інституту верховного князя, яке, як він припускав, могло бути результатом політики Східно-Франкського королівства [30, с. 112, 109]. А К. Мислінський розглядав навіть можливість збереження у Лютиському союзі певної форми [велико]князівської землі [41, с. 151].

З точки зору дослідження історії північновелетських земель IX–X ст., необхідним за таких обставин стає безпосередній аналіз механізмів ухвалення та реалізації політичних рішень у лютичів. Найбільш обізнане у цьому плані джерело – Титмар Мерзебурзький стосовно перших років XI ст. зазначає, що *«тих, котрі в сукупності називаються лютичі, ніякий спеціальний правитель не очолює»*³. Далі німецький хроніст змальовує лютиські політичні інститути більш докладно: *«Одностайними порадами (рішеннями) на зборах свої назрілі [питання, справи] обговорюють, у проблемі [вже] вирішеній усі погоджуються. Якщо хто-небудь з-поміж співплемінників особливо (по-справжньому) на зборах заперечує, [його] б'ють кийками, а того, хто за межами відкрито (на публіці) противиться, або усе [майно] спалюють і послідовно розграбовуючи знищують, або у їхній присутності відповідно до свого статусу грошима виплачує розмір заборгованості»*⁴.

На підставі цього уривку дослідники старшого покоління, зокрема, Вільгельм Богуславський [18, с. 475], Юзеф Відаєвич [54, с. 13], Вольфганг Брюске [21, с. 64] та Генрик Ловм'янський [39, с. 294–295] нерідко говорили про реальне народовладдя. Пізніше, однак, перемогла інша інтерпретація: демократичний принцип ухвалення рішень на лютиському вічі частково заперечено [41, с. 150–151], а політичний устрій Лютиського союзу означено, як аристократичний [61, с. 98] чи олігархічний

³ «Hiis autem omnibus, qui communiter Liutici vocantur, dominus specialiter non presidet ullus» [8, р. 304].

⁴ «Unanimi consilio ad placitum suimet necessaria discucientes, in rebus efficiendis omnes concordant. Si quis vero ex comprovincialibus in placito hiis contradicit, fustibus verberatur et, si forinsecus palam resistit, aut omnia incendio et continua depredatione perdit aut in eorum presentia pro qualitate sua pecuniae persolvit quantitatem debitae» [8, р. 304].

¹ Назва «лотичі» вперше з'являється у Гільдесгаймських анналах під 991 р. [1, р. 25; 27, с. 11].

² Цю точку зору підтримали також Зигмунт Суловський [48, с. 69; 50, с. 157; 49, с. 326], Адам Турашевич [52, с. 41], Лех Лецісвич [36, с. 99]), Володимир Ронін та Борис Флоря [58, с. 117–118].

[45, s. 87; 56, p. 167]¹. І справді, як слушно зауважив К. Мислінський, за демократичного принципу голосування у цитованому уривку з'явилася б певна невідповідність, бо якщо для ухвалення рішень була необхідна згода всіх учасників віча, стає незрозуміло, чому хтось мав опротестовувати вже погоджені постанови після того, як не скористався можливістю заблокувати їхнє прийняття [41, s. 150]. Вирішення цієї невідповідності польський історик бачив лише в існуванні вужчого правлячого кола, яке через описані Тітмаром покарання примушувало до одностайної згоди зі своїми рішеннями решту учасників народних зборів [41, s. 150–151]. На його думку, подібним впливом міг користуватися або невідомий джерелам лютитський князь і його найближче оточення, або ж інша верства, на зразок жрецтва [41, s. 151]. Провідну роль жерців Сварожича підкреслювали свого часу Зигмунт Суловський [49, s. 332], Володимир Ронін та Борис Флоря [58, с. 126]. Проте, більш точну вказівку на те, хто саме входив до групи осіб, що формувала політичну позицію лютитів, дає інший уривок з «Хроніки» Тітмара, де йде мова про події 1017 р.

Лютити тоді воювали на боці імператора Генріха II проти військ Болеслава I Хороброго. Похід виявився невдалим. Один з васалів маркграфа Мейсену Германа I пошкодив зображення язичницької богині на лютитському штандарті. Пізніше, при переправі через р. Мульду, лютити втратили і другий ідол цього божества разом з 50-ма добірними воїнами з його почесної варти. Тож, повернувшись до своїх домівок, налякані цими знаменнями, вони хотіли розірвати союз з німцями [8, p. 478; 61, с. 95–96]. Цього, однак, не сталося, бо, за словами Тітмара, спільнота на народних зборах («*placito*») була відмовлена від первинних намірів своїми «*prioribus*»².

На підставі порівняння численних пасажів з «Хроніки» Тітмара Манфред Гелльман встановив, що автор цього джерела вживає терміни «*priores*» і «*primates*» синонімічно і розуміє під ними князів [30, s. 109]. Цей висновок згодом конкретизував Вольфганг Фрітце, зазначаючи, що *priores* не могли стояти на чолі автономних союзів, на зразок окремих лютитських племен, а були, скоріше, володарями маленьких «бургових округів» [27, s. 35–36]. Збори світських лідерів такого типу, на його думку, зосереджували в своїх руках реальну владу над Лютитським союзом [27, s. 35]. Подібна інтерпретація свідчень Тітмара знаходить підтвердження у розповідях Ібрагіма ібн Якуба: стосовно 960–х рр.³ переказ аль-Бекрі, зокрема, інформує, що «*Велтаба... не мають короля і не терплять над собою очільництва одного [правителя], а тими, що здійснюють управління серед них, є їхні старійшини!*...» [7, s. 50]. Тож уявлення про аристократичний устрій у лютитів, без сумніву, мають під собою надійне підґрунтя.

¹ Вольфганг Фрітце використовував тут термін «аристократична олігархія» [27, s. 37].

² «...a servicio caesaris se malorum instinctu abalienare nituntur; sed habito post communi placito a prioribus suis convertuntur» [8, p. 478].

³ Єврейський мандрівник з Іспанії відвідав Центральну Європу бл. 966 р.

⁴ За словами Пйотра Бороня, це слово може означати як старших за віком (тобто, старців), так і старших за рангом (очільників племен) [20, s. 74–75].

«Бургові округи» В. Фрітце, вочевидь, тотожні з «*civitates*» «Баварського географа», тобто, північновелетськими жупами, які за своїми розмірами (в середньому – бл. 94 км²) еквівалентні звичайному вождівству [46, p. 7]. Політичне утворення з загальною площею, як у Лютитського союзу (приблизно 5–9 тис. км², залежно від того, чи враховувати землі мориців, укрян і річан, складає лише загосподарована територія⁵), зазвичай, характеризується вже наявністю державної організації [46, p. 7]. Однак, тут слід звернути увагу на принципи адміністрування. Повернімося ще раз до Тітмарового опису лютитського віча. Теза про одностайне прийняття рішень, скоріш за все, стосується очільників *civitatum* («*primores*»), яких, можливо, як і колись було 95 [5, с. 50]. Описані ж німецьким хроністом санкції (побиття кийками і конфіскація майна [8, p. 304]) – решти вільного населення.

Така картина, проте, відображає бачення іноземного спостерігача (це – те, до чого все зводилось *de facto*). З точки зору самих лютитів, суб'єктність, очевидно, зберігали усі учасники віча. Хоч *priores* і представляли свої жупи, не маючи формалізованого апарату примусу всередині цих утворень, як і всі вожді, вони були змушені апелювати насамперед до власного авторитету, спираючись на повагу решти населення і свою здатність переконувати [20, s. 72]. Теоретично, загальний масив рядових лютитів, що зібрався *ad placitum*, завжди міг висловити колективну незгоду з рішенням своїх очільників, і останні мали постійно з цим рахуватися. Інша справа, що, як слушно зауважив Пйотр Боронь, авторитет лютитських *priorum* був величезний [20, s. 75]. Більшість лютитського суспільства вважала їхню точку зору, апріорі, правильною, і це визначало ставлення до поодиноких незгідних.

Вияв опозиційних поглядів на вічі, навіть, рядовим членом громади, *de iure*, не міг вважатися злочином. Тож биття кийками було, скоріше, не різновидом покарання, а засобом досягнення ілюзії одностайності серед загалу населення. Натомість, справжнє покарання (у вигляді спалення і конфіскації власності⁶, або сплати грошового еквіваленту) передбачалося за спротив постанові народних зборів поза вічем [8, p. 304]. В обох випадках виконавцем санкцій, очевидно, виступало усе суспільство, а не спеціальні уповноважені на це інституції.

Отже, єдиного правителя у лютитів не існувало. Кілька десятків князів жуп («*priores*») усі найважливіші

⁵ Тут і вище підрахунки здійснені автором за мапами Йоахіма Германа і Ейке Грінгмут–Дальмера [23, s. 55; 29, Karte 17]. Наведені числові значення мають приблизний характер, однак похибка вимірювання не перевищує 5–10%. При обчисленні середньої площі північновелетського «*civitatis*» діленням виступала загальна площа загосподарованих земель, а дільником – кількість велетських «*civitatum*» за «Баварським географом».

⁶ Зіновій Черніловський [61, с. 95] простежив тут явну аналогію з потоком і розграбуванням («потожок і разграбление») Руської правди [10, с. 105]. Тож, ймовірно, йде мова про дуже давній правовий звичай, поширений як у східних, так і в західних слов'ян. Пйотр Боронь виводив його зі зв'язку між правом участі у народних зборах і володінням землею та житлом [20, s. 79] в межах території відповідної громади. Аналізоване покарання означало б тоді, водночас, і позбавлення людини голосу на вічі, тобто, було б рівнозначне припиненню її повноправного членства у спільноті

питання вирішували на зборах і одногосно, зберігаючи, таким чином, відносно широкий суверенітет. А описані Тітмаром правові механізми, що забезпечували виконання ухвал віча у Радогощі не виходили за межі звичних засобів влади кожного окремо взятого лютицького вождя (князя–судді). З усього цього можна зробити висновок, що «*placita*» була, скоріше, майданчиком для координації дій, а Лютицький союз – сукупністю великої кількості відносно автономних дрібних вождівств, які перебували на початковій стадії інтеграції. Політичне утворення такого типу найточніше окреслює термін «вождівська конфедерація». Пропонована Блером Гібсоном дефініція цього поняття [28, р. 217] є, зрештою, близькою до давньогрецького розуміння аристократичної форми правління. І це залишає в силі проведену ще Зіновієм Черніловським аналогію між устроєм Лютицького союзу та античних Афін [61, с. 98] у період від кінця правління останнього басилевса Кодра до початку реформ Драконта і Солона. Не менш перспективним було б тут проведення паралелей з початковою фазою розвитку Беотійської ліги, яка вважається на сьогодні однією з найбільш типових вождівських конфедерацій [28, р. 221].

Повернімося тепер до попереднього періоду. Якщо не враховувати інформації франкських авторів про князівство Драговіта (789 р.), Люба, Милогоста і Колодрога (823 р.), яку ми схильні услід за Г. Людотам [40, с. 15], С. Налепою [42, с. 221; 43, с. 69–91], Л. Дралле [24, с. 57–58] і Г. Лябудою [35, с. 96–97] пов'язувати з південними велетами, процеси, що передували формуванню змалюваної вище політичної системи Лютицького союзу висвітлюватимуть майже винятково археологічні джерела.

У другій половині VIII – першій половині IX ст. північновелетські землі переживали період економічного розквіту, пов'язаного з активним функціонуванням тут норманських емпоріїв у Менцліні–Гьорке (над нижньою течією р. Пене) та Ростоці–Діркові (поблизу гирла р. Варнави) [16, с. 162–163; 31, р. 207; 38, с. 127; 51, с. 220–221; 47, с. 291]. Попри ключову роль у посередництві між регіональною і надрегіональною торгівлею ці велелюдні торгово–ремісничі комплекси впродовж усього періоду свого існування залишалися практично незахищеними [16, с. 167; 31, р. 207]. Натомість неподалік від них, як і значно далі вглиб північновелетських земель у цей час були зведені слов'янські укріплення – великі городища т. зв. «фельдберзького» типу [16, с. 167; 15, р. 166]. Останні, проте, мали головно військово–політичне призначення. Фелікс Бірман пов'язує їхнє спорудження з внутрішніми конфліктами через зростаючий попит на рабів, що прийшов сюди разом з далекоюсяжною торгівлею [16, с. 164]. Вільні площі всередині відносно великих фортифікаційних укріплень, на його думку, свідчать про можливість надання захисту мешканцям навколишніх поселень [15, р. 159]. Економічна функція відігравала у північновелетських градах лише другорядну роль, а наявність там імпортованих товарів і високотехнологічної продукції зумовлена, здебільшого, комерційними контактами з норманськими емпоріями [16, с. 163, 167; 15, р. 166].

Особливо показовим з точки зору впливу емпоріїв на слов'янське суспільство є приклад Менцліну, поблизу якого вздовж р. Пене розвинулись численні велетські

поселення і кілька укріплень [31, р. 208], найпомітнішим з яких було городище у Грюттові [15, р. 166; 16, с. 167]. Шлях від самого емпорію до моря (Щецинської затоки) тут, як і деінде у Північному Полаб'ї залишався вільним від будь–яких фортифікацій [16, с. 167]. У поєднанні з наявністю просторової відстані до слов'янських градів це дало підстави припускати, що норманські торгово–ремісничі центри, зокрема, й Менцліні–Гьорке та Ростоці–Діркові користувалися широкою політичною автономією, мали самоуправління і контролювали частину навколишніх слов'янських земель [16, с. 167; 17, р. 103; 32, с. 17]. Неукріплений характер цих осередків свідчить про те, що їхнє функціонування було вигідне місцевим слов'янським елітам, котрі отримували доступ до престижних товарів, а разом з ним і нові можливості для розширення своєї влади через створення військових дружин.

Щодо тогочасного рівня політичної організації самих північних велетів, то Ф. Бірман вважає, що під впливом торгових контактів з емпоріями тут сформувалася складна система вождівств різного рівня [16, с. 167], очільники яких мали резиденції у великих «фельдберзьких» градах [16, с. 165; 15, р. 161; 14, с. 26, 27]. Не виключено, що об'єднання північновелетських вождівств (складені вождівства) досягали у цей період розмірів цілих племен. Про це, зокрема, могло б свідчити проаналізоване Владиславом Лосінським розміщене «фельдберзьких» градів на землях пізніших толенсів, де, за його словами, усі укріплення окрім одного, центрального, були з певною регулярністю зведені на периферії племінної території (сітка градів густішає лише поблизу кордону з черезп'янами) [37, с. 25–26].

У другій половині IX ст. економічне піднесення на північновелетських землях змінилось кризою. Емпоріїв у Менцліні почав з цього часу поступово занепадати [38, с. 132] і на початку X ст. його функціонування повністю припинилося [16, с. 162, 170]. Подібно і на поселенні у Ростоці–Діркові лише незначна кількість знахідок походить з середини чи кінця IX ст. [16, с. 170] Більшість великих «фельдберзьких» градів наприкінці IX – на початку X ст. були покинуті [15, р. 152, 163; 16, с. 170], а в окремих частинах басейну р. Пене скоротилася також кількість поселень [37, с. 27; 34, с. 66]. Хронологічно ці процеси добре накладаються на змодельовану ще К. Ваховським [53, с. 69, 79] внутрішню кризу велетського суспільства. Часто саме у ній бачили первинну причину описаних вище перетворень чи, принаймні, трансформацій в оборонному ландшафті [37, с. 14–15, 25, 27; 15, р. 163]. Однак, співставлення деяких фактів дозволяє скоріше говорити про зумовленість суспільних змін економічними, аніж навпаки.

Як слушно зауважив В. Лосінський, найбільшої депопуляції наприкінці IX – на початку X ст. зазнав басейн Нижньої Пене і о. Узнам [37, с. 22, 24–25]. В той же час на землях сусідніх укрян кількість поселень продовжувала зростати, а їхня племінна територія помітно розширилась у південному і південно–західному напрямку [37, с. 28]. Доволі неоднозначна ситуація склалася на землях толенсів та редарів: подекуди кількість поселень меншала, але окремі спільноти активно розвивалися [37, с. 27]. Таким чином, явна криза спостерігалася лише на теренах, безпосередньо прилеглих до емпорію у Менцліні. І польський дослідник пояснює її ймовірним

масовим відтоком тутешнього населення на околиці пізнішого Воліна, які в цей час вирізнялися небувалим сплеском поселенської активності [37, s. 30; 11, s. 81]. Приблизно тоді ж, у 880–х рр. на березі р. Дзівни у Воліні з'явилися перші портові конструкції емпорію [17, р. 108], відомого за скандинавськими сагами, як Юмсборг [55, s. 114–115]. Розквіт цього торгово-ремісничого центру розпочинається з другої половини IX – початку X ст.¹, тобто, припадає саме на час занепаду Менцліну.

За таких обставин міграція слов'янського населення з західного побережжя Щецинської затоки на східне, здійснена, очевидно, вслід за зміщенням основного потоку торгівлі, свідчатиме скоріше про готовність північновелетського суспільства продовжувати обслуговувати потреби надрегіональної торгівлі і самого емпорію. Однак від кінця IX ст. у басейні р. Пене ця готовність вже не могла бути реалізована, бо торгово-ремісничий центр у Менцліні, можливо, не витримуючи конкуренції Юмсборгу–Воліну, почав швидко втрачати економічний потенціал. Позаяк поселення у Ростоці–Діркові також перестало активно функціонувати, більшість очільників південновелетських князівств залишилися без важливого джерела доходів. Додатковим катализатором руйнування складніших етно-потестарних структур стала серія поразок від німців у конфліктах 929–955 рр. [51, s. 230–232] Відтак, за відсутності політичних центрів тяжіння, у середині X ст. північновелетські (лютицькі) «*civitates*» на чолі зі своїми князями–суддями, як у типовій давньогрецькій амфікціонії [27, s. 33], об'єдналися навколо культового осередку – язичницького святилища у Ретрі–Радогощі.

Отже, на північновелетських землях під впливом активних контактів з норманськими торгово-ремісничими центрами у Менцліні–Гьорке та Ростоці–Діркові у другій половині VIII – першій половині IX ст. сформувалися складені вождівства. Внутрішня криза північновелетського суспільства другої половини IX – першої третини X ст. таки мала місце, однак була зумовлена економічним чинником. Занепад полабських емпоріїв у другій половині IX ст., який подекуди супроводжувався помітним скороченням кількості поселень, позбавив місцевих князів важливого джерела доходів. У поєднанні з серією військових поразок у конфліктах 929–955 рр. це призвело до руйнування складніших суспільно-політичних структур і виникнення в середині X ст. Лютицького союзу – об'єднання «*civitatium*» – «*regionum*» редарів, толенсів, черезп'ян та хижан, яке функціонувало на засадах вождівської конфедерації з аристократичним устроєм.

Список використаних джерел

1. 'Annales Hildesheimenses', 1878. Contulit cum Codice Parisiensi Georgius Waitz. In: MGH. SS rer. Germ. Hannoverae: *Impensis Bibliopolii Hahniani*.
2. 'Annales Mettenses priores', 1905. Primum recognovit B. de Simson. In: MGH. SS rer. Germ. Hannoverae et Lipsiae: *Impensis Bibliopolii Hahniani*.
3. 'Annales qui dicuntur Einhardi', 1895. Post editorem G. H. Perzil; recognovit Fridericus Kurze. In: MGH. SS rer. Germ. Hannoverae: *Impensis Bibliopolii Hahniani*.
4. 'Annales regni Francorum inde AB A. 741. us Que AD A. 829 qui dicuntur Annales Laurissenses maiores', 1895. Post editorem

¹ До цього періоду відносяться і найдавніші свідчення присутності тут норманських поселенців [55, s. 127].

G. H. Perzil; recognovit Fridericus Kurze. In: MGH. SS rer. Germ. Hannoverae: *Impensis Bibliopolii Hahniani*.

5. 'Descriptio civitatum et regionum ad septentrionalem plagam Danubii (Опис градів і земель на північ від Дунаю). В: Л. В. Войтович', 2011, *Галицько-волинські етюди*, Біла Церква: Вид. Пионківський О. В., с.49–52. // 'Descriptio civitatum et regionum ad septentrionalem plagam Danubii (Opys hradv i zemel na pivnich vid Dunaiu). In: L. V. Voitovych', 2011, *Halytsko-volynski etudy*, Bila Tserkva: *Vyd. Pshonkivskiyi O. V.*, s.49–52.

6. 'Magistri Adam Bremensis Gesta Hammaburgensis ecclesiae pontificum', 1917. Hrsg. von Bernhard Schmeidler. In: MGH. SS rer. Germ. Hannoverae et Lipsiae: *Impensis Bibliopolii Hahniani*.

7. 'Relacja Ibrahima ibn Jakuba z podróży do krajów słowiańskich w przekładzie al-Bekriego', 1946. Tłum. T. Kowalski. W: *Monumenta Poloniae Historica. Seria 2. Kraków: Skł. gl. w księg. Gebethnera i Wolffa*. T.1.

8. 'Thietmari Merseburgensis episcopi chronicon', 1935. Hrsg. von R. Holtzmann. In: MGH. SS rer. Germ. Nova series. Berolini: *Apud Weidmannos*. T.9.

9. 'Vita Hludowici imperatoris. In: G. H. Pertz, ed.', 1829. *Monumenta Germaniae Historica inde ab anno Christi quingentesimo usque ad annum millesimum et quingentesimo, t.2. Hannoverae: Impensis Bibliopolii avlici Hahniani*, p.604–648.

10. 'Суд Ярославль Вол(о)димѣрич(ь). Правда русская. В: Б. Д. Греков, ред.', 1940. *Правда Русская, т.1: Тексты*. Москва–Ленинград: *Издательство АН СССР*, с.104–110. // 'Sud Yaroslav' Vol(o)dymyriч('). *Pravda rus'skaya (Judgement of Yaroslav, the son of Volodymyr. The Rus' Law)*. In: B. D. Grekov, ed.', 1940. *Pravda Russkaya (The Rus' Law), t. 1: Teksty*. Moskva–Leningrad: *Izdatel'stvo AN SSSR*, s.104–110.

11. Adamczyk, D., 2002. 'Orientalno-baltycki system handlowy a proces kształtowania się Europy Wschodniej w IX i X wieku', *Sredniowiecze Polskie i Powszechnie*, 2, s.63–88.

12. Balzer, O., 1937. 'O kształtach państw pierwotnej Słowiańszczyzny zachodniej', W: *Pisma poświęcone Oswaldowi Balzera, t.3. Lwów: Wydawnictwo Towarzystwa Naukowego we Lwowie*, s.5–226.

13. Bathe, M., 1940. 'Die Sicherung der Reichsgrenze an der Mittelbe durch Karl den Großen', *Sachsen und Anhalt: Jahrbuch der Landesgeschichtlichen Forschungsstelle für die Provinz Sachsen und für Anhalt*, 16, s.1–44.

14. Biermann, F., 2010. 'Burg und Herrschaft bei den nördlichen Westslawen. In: G. U. Großmann, H. Ottomeyer, hrsg.', *Die Burg. Wissenschaftlicher Begleitband zu den Ausstellungen*. Dresden: *Sandstein*, s.26–33.

15. Biermann, F., 2011. 'Functions of the large Feldberg type strongholds from the 8th/9th century in Mecklenburg and Pomerania', *Sprawozdania archeologiczne*, 63, s.149–173.

16. Biermann, F., 2014. 'Zentralisierungsprozesse bei den nördlichen Elbslawen. In: P. Sikora, hrsg.', *Zentralisierungsprozesse und Herrschaftsbildung im frühmittelalterlichen Ostmitteleuropa*. Bonn: Verlag Dr. Rudolf Habelt GmbH, s.157–195.

17. Bogucki, M., 2004. 'Viking Age Ports of Trade in Poland', *Estonian Journal of Archaeology*, 8 (2), p.100–127.

18. Bogusławski, W., 1889. 'Dzieje Słowiańszczyzny północno-zachodniej do połowy XIII w.', t.2, Poznań: *Druk Dziennika Poznańskiego*.

19. Bogusławski, W., 1892. 'Dzieje Słowiańszczyzny północno-zachodniej do połowy XIII w.', t.3, Poznań: *Druk Dziennika Poznańskiego*.

20. Boroń, P., 1999. 'Słowiańskie wiece plemienne', Katowice: *Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego*.

21. Brüske, W., 1955. 'Untersuchungen zur geschichte des Lutizenbundes. Deutsch-wendische Beziehungen des 10.–12. Jahrhunderts', Münster / Köln: Böhlau-verlag.

22. Bulin, H., 1959. 'Počátky státu veletského', *Právněhistorické studie*, 5, s.5–32.

23. Herrmann, J., hrsg., 1985. 'Die Slawen in Deutschland. Geschichte und Kultur der slawischen Stämme westlich von Oder und Neißة vom 6. Bis 12. Jahrhundert', Berlin: *Akademie-Verlag*.

24. Dralle, L., 1980. 'Slavische Herrschaft zwischen mittlerer Elbe und Oder vom 8. bis 10. Jahrhundert', *Slavia antiqua*, 27, s.43–64.

25. Dralle, L., 1981. 'Slaven an Havel und Spree: Studien zur Geschichte des hevellisch-wilzischen Fürstentums (6. bis 10. Jahrhundert)', Berlin: *Duncker & Humblot*.

26. Ernst, R., 1976. 'Die Nordwestslawen und das fränkische Reich. Beobachtungen zur Geschichte ihrer Nachbarschaft und zur Elbe als

- nordöstlicher Reichsgrenze bis in die Zeit Karls der Großen', Berlin: *Duncker & Humblot GmbH*.
27. Fritze, W., 1958. 'Beobachtung zu Entstehung und Wesen des Lutizenbundes', *Jahrbuch für die Geschichte Mittel- und Ostdeutschlands*, 7, s.1–38.
28. Gibson, B., 2011. 'Chieftdom Confederacies and State Origins', *Social Evolution & History*, 10 (1), p.215–233.
29. Gringmuth–Dallmer, E., 1983. 'Die Entwicklung der frühgeschichtlichen Kulturlandschaft auf dem Territorium der DDR unter besonderer Berücksichtigung der Siedlungsgebiete', Berlin: *Akademie-Verlag*.
30. Hellmann, M., 1960. 'Grundzüge der Verfassungsstruktur der Liutizen. In: H. Ludat, hrsg.', *Siedlung und Verfassung der Slawen zwischen Elbe, Saale und Oder*. Giessen: *Wilhelm Schmitz Verlag*, s.103–113.
31. Jöns, H. and Müller–Wille, M., 2010. 'The early phase of Slavic settlement on the south–western Baltic coastal area – current research in the area between the Bay of Kiel and the Oder River', *Archaeologia Polona*, 48, p.197–228.
32. Kempke, T., 2001. 'Skandinavisch–slawische Kontakte an der südlichen Ostseeküste im 7. bis 9. Jahrhundert. In: O. Harck und Ch. Lübke, hrsg.', *Zwischen Reric und Bornhöved: die Beziehungen zwischen den Dänen und ihren slawischen Nachbarn vom 9. bis ins 13. Jahrhundert*. Beiträge einer internationalen Konferenz, Leipzig, 4.–6. Dezember 1997. Stuttgart: *Franz Steiner Verlag*, s.9–22.
33. Kossmann, O., 1972. 'Deutschland und Polen um das Jahr 1000. Gedanken zu einem Buch von H. Ludat', *Zeitschrift für Ostforschung*, 21 (3), s.401–466.
34. Kurnatowski, S., 1981. 'Przemiany gospodarki żywnościowej Słowian połabskich. W: J. Strzelczyk, red.', *Słowiańszczyzna Połabska między Niemcami a Polską*. Materiały z konferencji naukowej, zorganizowanej przez Instytut Historii UAM w dniach 28–29 IV 1980 r. Poznań: *Wydawnictwo naukowe UAM*, s.63–93.
35. Labuda, G., 1980. 'Civitas Dragaviti. Zu den fränkisch–slawischen Beziehungen am Ende des 8. Jahrhunderts. In: K.–D. Grothusen und K. Zernack, hrsg.', *Europa Slavica – Europa Orientalis. Festschrift für Herbert Ludat zum 70. Geburtstag*. Berlin: *Duncker & Humblot*, s.87–98.
36. Leciejewicz, L., 1989. 'Słowianie zachodni. Z dziejów tworzenia się średniowiecznej Europy', Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk–Łódź: *Zakład Narodowy im. Ossolińskich*.
37. Łosiński, W., 1979. 'Niektóre momenty dziejów Słowiańszczyzny Połabskiej w IX–X w. w świetle elementów analizy osadniczej', *Slavia Antiqua*, 26, s.13–32.
38. Łosiński, W., 1988. 'Chronologia napływu najstarszej monety arabskiej na terytorium Europy', *Slavia Antiqua*, 31, s.93–181.
39. Łowmiański, H., 1973. 'Początki Polski: z dziejów słowian w I tysiącleciu n.e.', t.5, Warszawa: *PWN*.
40. Ludat, H., 1971. 'An Elbe und Oder um das Jahr 1000. Skizzen zur Politik des Ottonenreiches und der slawischen Mächte in Mitteleuropa', Köln–Wien: *Böhlau–Verlag*.
41. Myśliński, K., 1981. 'Zagadnienie roli ziem nad Hawelą i Sprewą jako politycznego ośrodka plemion wielekich w okresie VIII–X wieku. W: J. Strzelczyk, red.', *Słowiańszczyzna Połabska między Niemcami a Polską*. Materiały z konferencji naukowej, zorganizowanej przez Instytut Historii UAM w dniach 28–29 IV 1980 r. Poznań: *Wydawnictwo naukowe UAM*, s.133–153.
42. Nalepa, J., 1953. 'Wyprawa Franków na Wielec w 789 r.', *Slavia Antiqua*, 4, s.210–230.
43. Nalepa, J., 1998. 'Z problematyki Słowiańszczyzny plemiennej nad Łabą środkową i Hawelą – głównie w czasach Karola Wielkiego', *Slavia Occidentalis*, 55, s.69–91.
44. Procházka, V., 1962. 'Politické zřízení połabsko–pobaltských Slovanů v závěrečném údobí rodové společnosti', *Slavia Occidentalis*, 22, s.197–252.
45. Skonieczny, T., 2011. 'Od Wielec do Luciców. W sprawie zmiany tożsamości plemion wielekich u schyłku X wieku. W: M. Rębkowski i S. Rosik, red.', *Populi terrae marisque. Prace poświęcone pamięci Prof. Lecha Leciejewicza*. Wrocław: *Chronicon*, s.83–91.
46. Spencer, Ch., 1990. 'On the Tempo and Mode of State Formation: Neoevolutionism Reconsidered', *Journal of Anthropological Archaeology*, 9 (1), p.1–30.
47. Stanisławski, B., 2013. 'Jómswikingowie z Wolina–Jómsborga – studium archeologiczne przenikania kultury skandynawskiej na ziemie polskie', Wrocław: *Wydawnictwo Instytutu Archeologii i Etnologii PAN*.
48. Sułowski, Z., 1960. 'Słowiańskie organizacje polityczne nad Bałtykiem', *Roczniki Historyczne*, 26, s.55–88.
49. Sułowski, Z., 1963. 'Geneza i upadek państwa Wielec–Luciców', *Kwartalnik Historyczny*, 70, s.325–340.
50. Sułowski, Z., 1981. 'Sporne problemy dziejów związku Wielec–Luciców. W: J. Strzelczyk, red.', *Słowiańszczyzna Połabska między Niemcami a Polską*. Materiały z konferencji naukowej, zorganizowanej przez Instytut Historii UAM w dniach 28–29 IV 1980 r. Poznań: *Wydawnictwo naukowe UAM*, s.155–165.
51. Szrejter, A., 2014. 'Pod pogańskim sztandarem. Dzieje tysięcy wojen Słowian połabskich od VII do XII wieku', Warszawa: *Instytut Wydawniczy ERICA*.
52. Turasiewicz, A., 2004. 'Dzieje polityczne Obodryców: od IX wieku do utraty niepodległości w latach 1160–1164', Kraków: *Nomos*.
53. Wachowski, K., 2000. 'Słowiańszczyzna zachodnia', Wydanie 3, Poznań: *Wydawnictwo PTPN*.
54. Widajewicz, J., 1946. 'Weleci', Katowice: *Instytut Śląski*.
55. Wojtkowiak, J., 2012. 'Skandynawskie wpływy kulturowe w Wolinie (IX–XI wiek)', Wrocław: *Wydawnictwo CHRONICON*.
56. Zaroff, R., 2000. 'The Origins and Evolution of the North–Eastern and Central Polabian (Wendish) Religious and Political System', *Ph.D. University of Queensland, Brisbane, Australia*.
57. Гильфердинг, А., 2010. 'Когда Европа была нашей: история балтийских славян', Москва: *Эксмо: Алгоритм*. // Gil'ferding, A., (2010. 'Kogda Evropa byla nashey: istoriya baltiyskikh slavyan (When Europe Was Ours: the History of the Baltic Slavs)', Moskva: *Eksmo: Algoritm*.
58. Ронин, ВК. и Флоря, БН., 1991. 'Государство и общество у полабских и поморских славян', В: Г. Г. Литаврин, ред., *Раннефеодальные государства и народности (южные и западные славяне VI–XII вв.)*, Москва: *Наука*, с.116–137. // Ronin, VK. & Florya, BN., 1991. 'Gosudarstvo i obschestvo u polabskikh i pomorskikh slavyan (The State and Society among the Polabian and Pomeranian Slavs)', In: G. G. Litavrin, ed., *Rannefeodal'nye gosudarstva i narodnosti (yuzhnye i zapadne slavyane VI–XII vv.)*, Moskva: *Nauka*, s.116–137.
59. Саливон, АН., 1983. 'Вильцы–лютичи', *Советское славяноведение*, 2, с.49–58. // Salivon, AN., 1983. 'Wil'cy–lyutichi (The Wilzi–Lutici)', *Sovetskoe slavyanovedenie*, 2, s.49–58.
60. Санчук, ГЕ., 1982. 'Особенности формирования этнического самосознания у полабских славян (VI–X вв.)', В: В. Д. Королюк, ред., *Развитие этнического самосознания славянских народов в эпоху раннего средневековья*, Москва: *Наука*, с.195–211. // Sanchuk, GE., 1982. Osobennosti formirovaniya etnicheskogo samosoznaniya u polabs'kih slavyan (VI–X vv.) (The Peculiarities of Formation of Ethnic self–Consciousness among the Polabian Slavs (VI–X centuries)), In: V. D. Korolyuk, ed., *Razvitie etnicheskogo samosoznaniya slavyanskikh narodov v epohu rannego srednevekov'ya*, Moskva: *Nauka*, s.195–211.
61. Черниловский, З., 1959. 'Возникновение раннефеодального государства у прибалтийских славян', Москва: *ВЮЗИ*. // Chernilovskiy, Z., 1959. 'Vozniknovenie rannefeodal'nogo gosudarstva u pribaltiyskikh slavyan (The Early Feudal State Emergence among the Baltic Slavs)', Moskva: *VJZI*.

Vatseba R. M., master of history, postgraduate student of the Department of History of Middle Ages and Byzantine Studies, Ivan Franko National University of Lviv (Ukraine, Lviv), rvatseba@gmail.com

The 9th–10th–century North Veleti and formation of the Lutician federation political institutions

The paper touches upon the issue of genesis of the Lutician federation political organization. The study aims at inquiring into the Lutici political institutions, proceeding from the 10th–11th–century written sources, and tracing the preconditions for their emergence in the distinctive features of the socio–political and economic development of the Veleti–Lutician lands in previous period. The author reveals the crisis of the North Veleti society at the end of the 9th – in the first half of the 10th century and destruction of more complex power structures in the area, the future Lutician federation was formed, were caused by collapse of Norse trading centers in Menzlin–Görke & Rostock–Dierkow, combined with a series of military defeats during the conflicts of 929–955. The analysis of the assembly in Rethra–Radgosc functioning principles is provided. The author concludes the Lutician federation of the mid–10th – beginnings of the 11th century can be typologized as chiefdom confederacy with aristocratic system of government, consisting of numerous relatively autonomous regions.

Keywords: the North Veleti, the Redarier, the Lutician federation, Polabya, Baltic maritime trade, emporia, chiefdom confederacy.

* * *